

CHAPTER 29.

MANAGEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM: GLOBAL TENDENCIES, REFORMING AND INNOVATIONS

Tetiana F. RIABOVOLYK

Ph. D. in Economics, Associate Professor

Head of the Department of Economics, Management and Commercial Activities

Central Ukrainian National Technical University, Ukraine;

Ukraine, 25006, prosp. University 8, Kropyvnytskyi.

ryabovolik@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0345-509X>

Section 1. Global tendencies in the educational space

Section 2. Reforming and innovations in the education system

Abstract. In this section the issues of management in the education system, research of global tendencies and their implementation in Ukrainian realities are raised. The importance of reform and innovation processes in the educational space is determined. In the 21st century, it is no longer enough to simply graduate from school or university in order to have certain knowledge, skills and competencies for the labor market that will be sufficient for the rest of your life. The issue of conscious lifelong learning of person is actualized.

By studying the peculiarities of the process of production of educational services, the factors that act as a brake in the reforming of the education system have been identified, namely: a long period of getting an education; state funding and monopolistic practices; high costs of entry into the market for private structures; high social and financial costs of transition from one producer of educational services to another.

According to the global tendencies, the four possible scenarios of development in the educational space were considered, namely: 1) strengthening the position of traditional education in the educational establishment; 2) outsourced education; 3) an educational establishment is an educational center; 4) end-to-end learning. The factors that will change the educational process in the nearest years are analyzed. The priority areas of future have been explored and the "portrait" of an innovative professors has been considered. The tendencies in distance learning are identified and the main goals of reforming the education system are considered. In particular, the constant development of distance learning contributes to the emergence of new tendencies, including blended learning, microlearning, mobile learning, gamification, and artificial intelligence. These elements are just some of the latest tendencies that are forming the future of distance education, which have the potential to make education more interesting, personalized, and accessible for learners around the world.

The detailed measures for reforming the education system in general for Ukraine during the post-war reconstruction are proposed.

Keywords: management in the education system, educational space, lifelong learning, educational process, distance education, teacher innovator, reforming of education system, market of educational services.

МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ, РЕФОРМУВАННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

Анотація. В даному розділі піднімаються питання менеджменту в системі освіти, дослідження світових тенденцій та їх імплементація в українські реалії. Визначено важливість реформи та інноваційних процесів в освітньому просторі. В XXI столітті стає недостатнім просто закінчити школу чи університет, щоб мати певні знання, навички та компетенції для ринку праці яких вистачить на все подальше життя. Підіймаємо проблематику навчання протягом всього свідомого життя особистості. Досліджуючи особливості процесу виробництва освітніх послуг встановили фактори, що виступають гальмом в реформуванні системи освіти. Згідно світових тенденцій розглянули ймовірні чотири сценарії розвитку в освітньому просторі. Проаналізували чинники, що наступними роками будуть змінювати освітній процес. Дослідили пріоритетні галузі майбутнього та розглянули, так би мовити, «портрет» викладача інноватора. Розглянули тенденції дистанційного навчання та визначили головні цілі реформування системи освіти. Запропонувати детальні заходи, щодо реформування системи освіти, в цілому, для України, під час повоєнної відбудови.

Вступ. Україна як і більшість країн світу в XXI столітті демонструє різке зростання попиту людини на інформацію та знання. Людський капітал стає дедалі одним з основних елементів сучасної економіки, особливо це відчувається в стратегії її швидкого розвитку. Ми з вами зараз живемо в глобальному інформаційному просторі, нас оточують інтенсивні потоки фактів, інтерпретацій та аналітики. Реальне життя тісно переплітається з віртуальним простором, де ми знаходимось в спілкуванні з великою кількістю людей. В той же час нас оточують комп'ютери, різні гаджети, роботи та складна як виробнича так і побутова техніка. В нашому житті ми дедалі частіше зіштовхуємося з такими елементами сучасної економіки як штучний інтелект, віртуальна та посилена реальність, Big Data, блокчейн, фінансові технології. Все це впливає в подальшому на створення нової структури виробництва, формування глобальних ланцюгів вартості та режим ринку праці в цілому.

В той же час конкуренція за престижні робочі місця, які високо оплачуються дедалі стає більш глобальною. Ми спостерігаємо як сильно змінилися останнім часом взаємини між роботодавцем та найманим працівником, між державою та громадянином. Щоб швидко та дешево отримати велику кількість тих чи інших послуг нам приходится опановувати сучасні комп'ютерні та інформаційні технології. В XXI столітті стає недостатнім просто закінчити школу чи університет, щоб мати певні знання, навички та компетенції для ринку праці яких вистачить на все подальше життя. Нам потрібно навчитися вчитися все своє свідоме життя. Навчання протягом життя стає важливим пріоритетом в конкурентній боротьбі на ринку праці та й в усіх інших сферах, оскільки все в глобальному середовищі швидко змінюється.

Ми живемо в час коли важливо вміти знаходити об'єктивну та правдиву інформацію, та відрізнити таку інформацію від різного роду суб'єктивних інтерпретацій та суджень. Нам з вами щоб бути успішними зараз, необхідно вміти відчувати різницю між науковими фактами та певним набором випадкових подій та чисел. Для того щоб приймати правильні управлінські рішення потрібно чітко розуміти причинно-наслідкові зв'язки світу, природи та людини, здатність встановлювати їх та зокрема адаптуватися до них [1].

1. Світові тенденції розвитку в освітньому просторі

Саме якісна освіта на всіх її рівнях збільшує шанси на професійний успіх особистості, самореалізацію як громадянина країни та повноцінне особисте життя. Точна та правдива інформація в поєднанні з сучасними знаннями необхідні кожному для здорового дитинства, динамічної молодості та реалізації своїх життєвих планів. Одним із головних інститутів щодо підготовки людини до викликів та вимог сучасного світу є

система освіти. Виробниками освітніх послуг в нашій країні є дошкільні заклади, школи, ліцеї, професійні училища, коледжі, інститути та університети які багато в чому визначають конкурентоспроможність людини. Досліджуючи особливості процесу виробництва освітніх послуг можемо констатувати той факт, що деякі процеси є гальмом в реформуванні системи освіти, а саме:

- тривалий період здобуття освіти;
- державне фінансування та монополістичні практики;
- великі видатки входу на ринок приватних структур;
- високі соціальні та фінансові видатки переходу від одного виробника освітніх послуг до іншого.

Отож, ми дедалі частіше спостерігаємо інтенсивні зміни та розвиток всіх сфер діяльності як в межах країни так і в світових масштабах. Різні організації здійснюють дослідження цих процесів, аналізують складові цих реформ та всі інновації які там запроваджують та використовують. Так, центр досліджень на інновацій у галузі освіти міжнародної організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР, проводить PISA) ще в 2020 році запропонував декілька сценаріїв розвитку в освітньому просторі. Розробники наголошують, що ці сценарії не є прогнозами, а лише припущення, але викликають зацікавленість науковців, адже побудовані вони на основі проведеного аналізу змін і тенденцій за останні роки (рис.1).

Рис. 1. Сценарії розвитку в освітньому просторі

Джерело: побудовано автором за матеріалами [2]

Розуміння та використання цих сценаріїв дасть змогу освітянам краще:

- 1) розуміти розвиток освітньої галузі у світі;
- 2) розуміти чинники, що впливають на зміни в освіті, відслідковувати сигнали, що можуть вплинути на систему – як на її укріплення, так і на швидкі кардинальні зміни;
- 3) визначити власні точку відліку та перспективи: чи підготовлені навчальні заклади до сьогоднішніх, а ще нагальніших – завтрашніх викликів.

На зміни в освітньому процесі будуть впливати різні чинники, зокрема глобальні, які інтенсивно та швидко виникають та потребують кардинального переналаштування (рис.2). Так ми з вами останнім часом спостерігаємо за тим, як коронавірус вніс свої корективи в суспільстві, зокрема в освітньому просторі. Нам потрібно було швидко віднайти способи і методи які б дозволили в карантинних умовах та дистанційному режимі чи стані ізоляції продовжити навчання в освітніх закладах. Зміна клімату та стихійні лиха як наслідок тривалого недобррозуміння ставлення людини до природи також вносять різкі зміни які в подальшому торкаються безперервності освітніх процесів. Перерозподіл ресурсів у світі та агресивні військові кампанії є головними передумовами виникнення глобальної економічної кризи, сила та тривалість якої, в свою чергу, також залежить від низки чинників.

Рис. 2 Чинники, що наступними роками будуть змінювати освітній процес

Джерело: побудовано автором за матеріалами [2]

Війни в кібер-просторі є мало уявними пересічним громадянам, оскільки немає чіткого їх розуміння, якими вони можуть виявитися, як швидко поширюватимуться й наскільки руйнівними будуть наслідки для суспільства. В свою чергу є висока ймовірність руйнування системи Інтернет, якщо не повністю то частково, наприклад, через розриви підводних кабелів або виходу із ладу супутників. Штучний інтелект в освіті це великі можливості та значні виклики з якими зіштовхнуться освітяни.

Розглянемо більш детально можливі сценарії розвитку в освітньому просторі. Перший сценарій передбачає зміцнення позицій традиційної освіти в навчальних закладах. Сама роль та функції традиційної освіти в подальшому зберігається. В свою чергу сам освітній процес, ставатиме більш індивідуалізованим, розширюватиметься міжнародне співробітництво та залучатимуться до навчання прогресивні сучасні технології.

Передумовами які сприятимуть реалістичності даного сценарію вбачатимуться в:

- збереженні консерватизму освітньої системи протягом тривалого часу;
- значна залежність роботодавців від традиційних освітніх документів (сертифікатів, атестатів, дипломів) та репутації навчальних закладів;
- орієнтація освітніх систем на навчання впродовж усього життя, закріплене в стандартах освіти провідних країн;
- підтримка інституту батьківства: навчальні заклади беруть на себе частину зобов'язань із виховання дітей молодшого віку, що дає батькам час на роботу та соціальне життя;
- забезпечення можливостей подальшого зростання для різних верств населення завдяки навчальним закладам.

Освіта вважається основою економічної конкурентоспроможності, за таких умов велика кількість країн наголошують на розширенні доступу до традиційної освіти, як правило це базова освіта. Офіційні освітні документи лишаються обов'язковими для успішної кар'єри та соціального статусу громадянина. В той же час, значної ролі набувають альтернативні освітні проекти та практичний досвід, зокрема волонтерство.

Варто відмітити, що бюрократичність навчальної системи у цьому сценарії зберігається, навчальні програми та інструменти оцінювання й далі відіграють вирішальну роль для людини. Але розширюється варіативність навчання, за умови, якщо так майбутній фахівець набуває передбачених стандартами компетентностей. Збільшується роль емпатії в усіх сферах життя, що формує відповідні напрями в освіті.

Навчальні заклади навчатимуть офлайн, але з гнучкішим розкладом та елементами змішаних форм. За такого сценарію стираються жорсткі межі між традиційними академічними предметами. Завдяки розвитку цифрових технологій відбувається швидкий зворотній зв'язок між здобувачами освіти та викладачами, що також дає змогу одночасно навчати та оцінювати закріплені знання.

За цього сценарію продовжуватиметься глобальна цифровізація освітнього простору. Все це сприятиме збільшенню освітніх програм та їхнього наповнення. Міжнародне співробітництво буде набирати обертів та поглиблюватись.

Передбачені сценарієм часткова автономність в навчанні та за допомогою використання мережі Інтернет більш розширена можливість та доступність до інформації можуть спричинити скорочення кількості педагогічних працівників, які в свою чергу в подальшому будуть значно більше приділяти уваги розробленню навчального контенту для цифрової освітньої системи, а також на підтримку емоційних потреб та мотивації до навчання здобувачів освіти.

Варто відмітити, що за такого сценарію важливо адаптувати систему освіти до професійного розвитку, та кар'єрного зростання викладачів та педагогів, адже вони можуть відчувати незадоволення своєю роботою, якщо завдання, які вони змушені будуть виконувати, не відповідатимуть їхньому професійному рівню.

Другий сценарій, натомість, передбачає руйнування класичної освітньої системи: суспільство активніше долучається до навчання через альтернативні форми та приватні заклади різних типів. Основою цієї системи мають стати цифрові технології.

Передумовами які сприятимуть реалістичності другого сценарію вбачатимуться в:

- експерименти в організації праці роботодавцями (гнучкий розклад, дистанційна робота тощо), що дає змогу здобувачам навчатися та паралельно працювати за фахом та набувати практичних компетентностей;
- орієнтація (в тому числі й політична в деяких розвинених країнах) на почуття благополуччя працівників (наприклад, скорочення робочих дня та тижня, додаткові вихідні);
- розширення вибору освітніх програм та навчальних закладів, у тому числі приватних;
- цифровізація всіх сфер.

Приватні та громадські проекти й ініціативи можуть стати альтернативою класичній освітній системі. Гнучкий розклад роботи та поширення фрілансу й віддаленої роботи дають змогу здобувачам навчатися та паралельно працювати за фахом. Суспільство тестує різні формати освітніх послуг – домашня освіта, репетиторство, онлайн-навчання, екстернат тощо.

Нові освітні моделі будуть відходити від класичної структури навчання, наприклад, з часом: здобувачі освіти можуть складати індивідуальні розклади та опановувати матеріал у зручний час, екстерном, по-предметно тощо. Зростає конкуренція між державним та приватним секторами освітніх послуг. Відповідно, зростає їхня якість. За такого сценарію бюрократизм управління моделями освіти та звітність зменшуються.

Ці зміни призводять до подальшого розвитку численних навчальних програм та платформ, що враховують вікові, соціальні та індивідуальні особливості різних груп здобувачів освіти. У результаті індивідуалізації з'являються освітні програми та рішення, більш пристосовані до декларованого “навчання протягом життя”.

З іншого боку, різноманіття програм та освітніх рішень може й не призвести до радикальної зміни освітньої системи, зберігши традиційні ролі здобувача освіти та викладача. Натомість, викладач отримує широкі можливості для вибору програм, конструювання освітніх траєкторій здобувачів, використання новітніх методик та розробок.

При розвитку даного сценарію виникає чимало і запитань, зокрема таких які стосуються якості освіти та її доступності окремим верствам населення якщо державні навчальні заклади з частковим бюджетним фінансуванням навчання здобувачів освіти не витримують конкуренції. Або ж, наприклад, чи потрібним буде викладацький супровід, якщо навчання буде максимально доступним через освітні платформи. І чи забезпечать освітніми

послугами дітей з особливими освітніми потребами. Чи лишиться певний набір знань обов'язковим для здобувачів освіти і як саме забезпечити навчання декларованих компетентностей.

Третій сценарій передбачає що освітні заклади є освітніми центрами. Тобто, освітні заклади перестають бути закритими освітніми системами. Вони активно долучаються до громадських ініціатив, підтримуючи соціальні інновації, громадянські активності та експерименти щодо форм та змісту навчання.

Передумовами які сприятимуть реалістичності третього сценарію вбачатимуться в:

- компетентності та навички поступово отримують перевагу над вченими ступенями та званнями для приймання на роботу;
- завдяки децентралізації, громади вже отримують окремі функції контролю якості освітніх послуг;
- фахівці (не викладачі та педагоги) долучаються до пояснення здобувачам освіти тем, у яких вони є спеціалістами;
- поява та поширення альтернативних освітніх систем.

Відповідно до цього сценарію, навчальні заклади зберігають більшу частину функцій. Проте зміни в оцінюванні компетентностей та досвіду на ринку праці призводять до зменшення ролі традиційного оцінювання та атестації. Це зумовлює розширення можливостей закладів освіти щодо співпраці та підтримки освітніх ініціатив.

У результаті, навчальні заклади більше не дотримуються принципу одноманітності організації освітнього процесу, а оцінювання їхньої ефективності переходить під контроль громадськості. З одного боку, поглиблюється децентралізація управління освітою, а з іншого – державна централізована підтримка, у тому числі фінансова, зберігається й розвиває заклади в регіонах із поганою інфраструктурою.

Освіта в цілому базується на культурі експериментування та різноманітності, комбінуванні персоналізованої освітньої траєкторії із колективною роботою. Найбільша цінність тут – широкий спектр джерел інформації та методик викладання, а межа між формальною та неформальною освітою майже стирається.

Викладачі й далі проводять заняття, але місце проведення не обмежується аудиторіями навчального закладу чи навіть його приміщенням. Це призводить до появи змішаних освітніх екосистем, де приміщення, наприклад університету, можуть використовувати як освітній простір для різних завдань й не обмежуватися аудиторною системою.

Викладач стає центральною фігурою освітньої системи. Але вкрай важливий його рівень професійної підготовки та уміння вчитися нового, сприймати та застосовувати інноваційні матеріали та підходи. З іншого боку, навчальні заклади стають більш відкриті і для непрофесійних педагогів чи викладачів, ними можуть ставати громадські діячі, професіонали практики, яким є, чим поділитися зі здобувачами освіти згідно освітньої програми.

Четвертий сценарій передбачає наскрізне навчання. За цим сценарієм межа між формальним та неформальним навчанням повністю зникає. Освіта відбувається безперервно та буквально “на кожному кроці” за допомогою цифрових технологічних систем.

Передумовами які сприятимуть реалістичності четвертого сценарію вбачатимуться в:

- значні інвестиції в розвиток штучного інтелекту та автоматизованих систем;
- успішні приклади неформальної освіти, відповідно до зацікавлень та запитів здобувачів освіти (курси з програмування, веб-дизайну, розроблення ігор тощо);
- зниження мотивації здобувачів до класичного навчання;
- посилення ролі технологій у житті кожної людини (цифрові помічники, розумні іграшки, пристрої для контролю життєвих показників тощо).

Цей сценарій базується на надшвидкому темпі розвитку штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, інтернету речей. Цифрові системи та велика кількість легалізованих освітніх платформ дають змогу швидко оцінювати та сертифікувати знання та

навички. Навчальні заклади поступово стають зайвою ланкою. Отже, межа між формальною та неформальною освітою зникає.

Персональні помічники на основі штучного інтелекту здатні в будь-який момент (на будь-якому етапі життя) підключитися до світових знаннєвих систем, пропонуючи персоналізоване навчання, відповідно до потреби, здібностей та творчих можливостей, на основі виявлених прогалин у знаннях чи навичках. Мовних бар'єрів також немає – переклад забезпечується автоматично в режимі реального часу.

Частина освітньої інфраструктури в цьому сценарії може лишитися, проте її функції стають гнучкішими та ширшими: немає фіксованих вимог, принаймні щодо розкладу навчання чи роботи. Натомість, заклади освіти може брати на себе роль гаранта безпеки в цифровому середовищі, пропонуючи учням технічно оснащений навчальний простір.

Варто відмітити, що запиту на професійних педагогів у цьому сценарії немає. Можливості для навчання доступні скрізь і завжди. Проте лекції, заняття та різні форми навчання можуть стати запитуваними як в офлайн-режимі, так і онлайн. Частину контенту генеруватимуть машини, проте людина також братиме участь у створенні освітніх програм та їхньому наповненні.

2. Реформування та інновації в системі освіти

Під час наймасштабнішої технологічної виставки в освіті Bett, що проходить щороку в Лондоні, було озвучено п'ять основних пріоритетних галузей на наступні роки (рис. 3).

Виходячи з таких тенденцій, щоб якнайкраще підготуватися до майбутнього, нинішнім та прийдешнім поколінням треба здобувати та відточувати наступні навички при отриманні освіти, як: критичне мислення, комунікаційні навички, емоційний інтелект, аналітичні здібності, технічні навички (STEM).

Рис. 3. Пріоритетні галузі майбутнього

Джерело: побудовано автором за матеріалами [3]

Усі ці навички знадобляться для успішного кар'єрного зростання. Ось такий перелік «професій майбутнього» дають спеціалісти виставки Bett:

- спеціаліст зі штучного інтелекту;
- офіцер із захисту даних;
- інженер з робототехніки;
- інженер з надійності сайту;
- Data Scientist;
- хмарний інженер;
- спеціаліст із кібербезпеки.

Навчання необхідних навичок має відбуватись у навчальних закладах вже тут і зараз. Британські спеціалісти з освіти вважають, що сучасний здобувач освіти повинен:

- завжди бути мобільним;
- співпрацює завжди й з усіма;
- зростає в соцмережах (активний);
- навчається скрізь і будь-коли.

Всі перелічені якості мають також підтримувати та розвивати викладачі, а ось ким є сам викладач нового покоління наведено на (рис. 4).

Не менш важливу роль в цьому процесі відіграє дистанційне навчання, про яке ми

згадували раніше. Дистанційна освіта пройшла довгий шлях з моменту свого зародження і до того стану який ми спостерігаємо зараз. З розвитком технологій та змінами у підходах до освіти дистанційне навчання стає все більш популярним вибором як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Постійний розвиток дистанційного навчання сприяє появі нових тенденцій, серед яких: змішане навчання, мікронавчання, мобільне навчання, гейміфікація, штучний інтелект (табл.1). Перелічені елементи дистанційки – лише деякі з останніх тенденцій, які формують майбутнє дистанційної освіти. Вони мають потенціал зробити освіту більш цікавою, персоналізованою та доступною для здобувачів освіти по всьому світу [4].

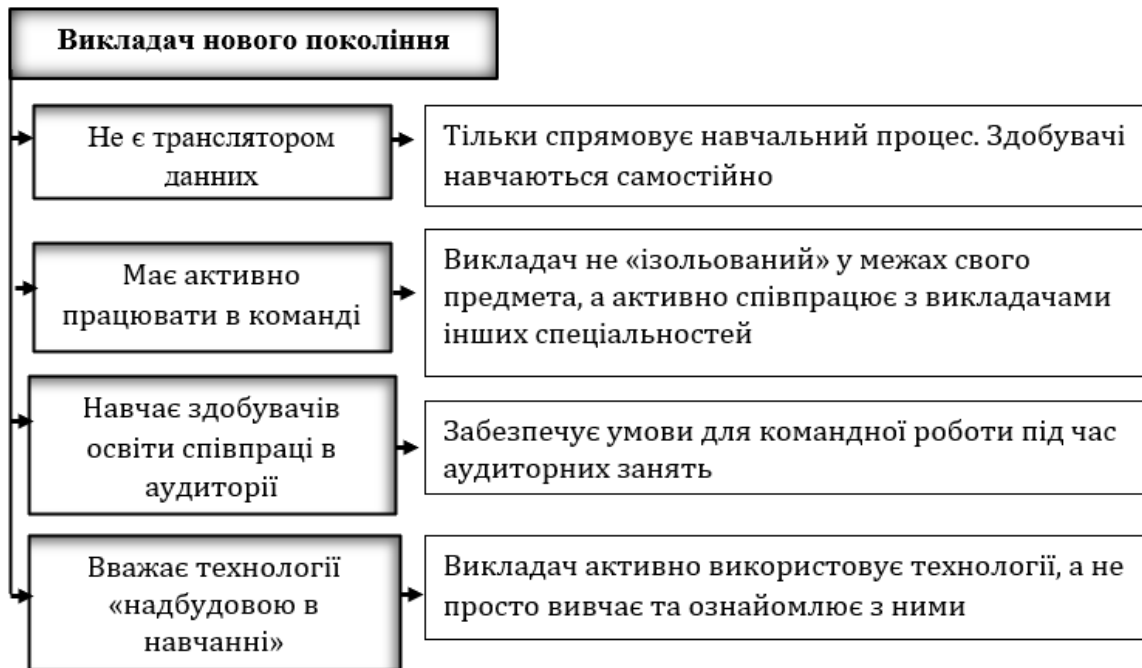

Рис. 4. Характеристика викладача інноватора

Джерело: побудовано автором за матеріалами [3]

Тенденції дистанційного навчання та їх характеристика

Вид	Характеристика
Змішане навчання	Поєднує онлайн та офлайн навчання. Цей підхід дозволяє отримати більш персоналізований досвід навчання, оскільки здобувачі освіти можуть взаємодіяти зі своїми викладачами та одногрупниками особисто, одночасно отримуючи вигоду від гнучкості онлайн-навчання.
Мікронавчання	Передбачає розбиття складних концепцій на невеликі, легко засвоювані частини інформації. Цей підхід виявився особливо ефективним для здобувачів старших курсів з поглибленим вивченням певних освітніх компонент.
Мобільне навчання	Передбачає використання мобільних пристроїв, таких як смартфони та планшети, для отримання освітнього контенту. Оскільки більшість людей володіють смартфонами, мобільне навчання пропонує зручний і доступний спосіб для здобувачів освіти, наприклад, навчатися в дорозі.
Гейміфікація	Передбачає використання елементів ігрового дизайну, таких як бали, значки та таблиці лідерів, щоб зробити навчання більш цікавим та інтерактивним. Встановлено, що такий підхід підвищує мотивацію та залученість здобувачів до освітнього процесу.
Штучний інтелект	Можна використовувати для забезпечення персоналізованого навчання, адаптуючи навчальні матеріали та оцінки до потреб кожного здобувача освіти. ШІ також можна використовувати для надання зворотного зв'язку здобувачам у режимі реального часу, допомагаючи їм покращити розуміння матеріалу.

Джерело: побудовано автором за матеріалами [4]

В той же час маємо відмітити, що дистанційне навчання має безліч переваг. Зокрема однією з найбільших переваг дистанційної освіти є її гнучкість. Здобувачі освіти можуть навчатися з будь-якого місця і в будь-який час, якщо у них є доступ до Інтернету. Це дозволяє ще краще поєднувати навчання з хобі та будь-якими іншими зобов'язаннями, наприклад, якщо здобувач вже частково працевлаштований за фахом.

Дистанційна освіта часто є більш доступною, ніж традиційне навчання в аудиторіях. Здобувачі освіти заощаджують на транспортних витратах, а також можуть уникнути незапланованих витрат та витрат на харчуванням, тобто мова йде про її економічну ефективність. Також робить освіту доступною для людей, які, можливо, не змогли б здобути освіту через географічні або фінансові обмеження. Вона дозволяє здобувачам навчатися у власному темпі та на власних умовах.

Персоналізоване навчання також є однією з переваг такого навчання, оскільки часто використовуються технології для адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти. Це означає, що вони можуть навчатися у зручному для них темпі та отримувати додаткову підтримку, коли це необхідно.

Також дистанційна освіта пропонує цілий ряд різноманітних варіантів навчання, від онлайн-курсів до змішаного навчання (поєднання онлайн і очного навчання) і масових відкритих онлайн-курсів. Це дозволяє здобувачам обрати варіант навчання, який найкраще відповідає їхнім потребам та стилю навчання.

Отже, виходячи з зазначеного, можемо констатувати той факт, що реформи в освітньому просторі необхідні, і повинні ставити перед собою певні цілі (рис. 5.).

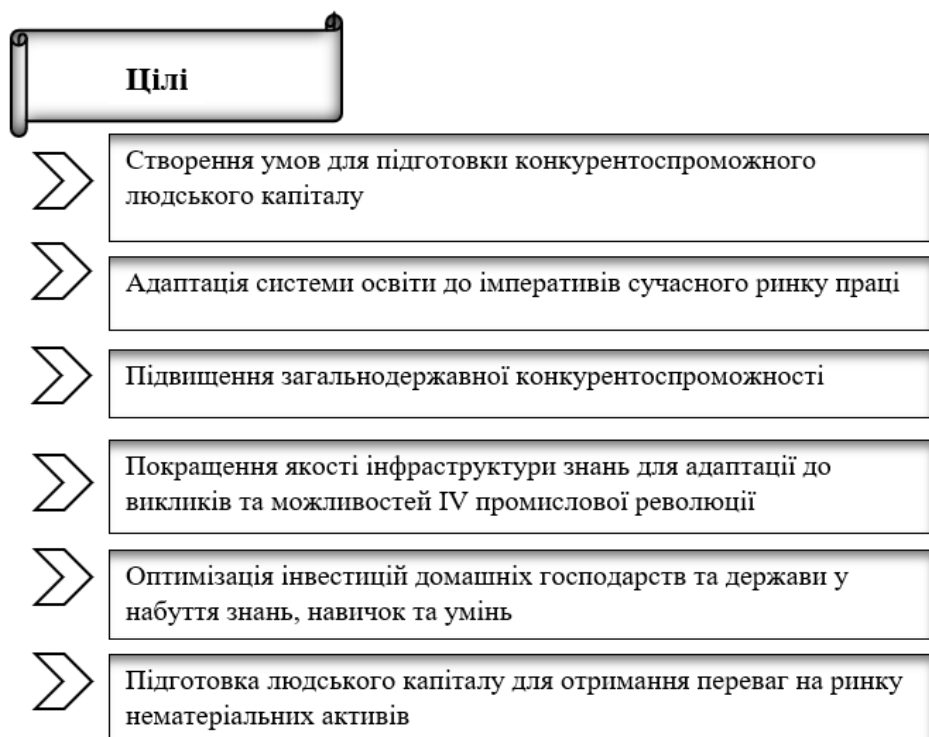

Рис. 5. Цілі реформування системи освіти

Джерело: побудовано автором за матеріалами [1, с.604]

Відомий економіст Ярослав Романчук в своїй праці «Новий Захід. Українська мрія» [1, с.606] досить широко висвітлив проблеми на ринку освітніх послуг в нашій країні, а саме:

1) неадекватність знань, умінь та навичок, що отримуються в державній системі вищої освіти вимогам сучасного життя та ринку праці;

2) зниження якості викладацького складу, акцент ставиться на кількісних, а не якісних показниках;

3) надмірна централізація освіти зокрема вищої освіти, гіпертрофована роль міністерства освіти та держави в цілому;

4) надмірна ідеологізація органів системи освіти, порушення принципу автономності закладів вищої освіти;

5) низька роль та обмежені можливості участі у визначенні параметрів процесу навчання освітніх послуг стейкхолдерів, тобто батьків, студентів та роботодавців випускників освітніх закладів;

6) надмірно високі видатки на створення та функціонування повноцінної приватної освітньої установи, нав'язування програм, методик викладання, режиму роботи із здобувачами освіти, вимог до документального оформлення процесу освіти;

7) подвійна оплата за послуги освіти: перший раз – у вигляді податків до бюджету, другий раз – за платну освіту в приватних чи державних освітніх закладах;

8) низька якість державного прогнозування та планування майбутнього попиту на ринку праці. Це призводить до дисбалансів пропозиції, коли має місце надвиробництво фахівців за одними спеціальностями та дефіцит за іншими. Втручання держави до ринку освітніх послуг призводить до «омертвіння» капіталу, збільшення витрат на перепідготовку необхідних кадрів та блокування можливостей приватних освітніх установ самостійно прогнозувати динаміку ринку праці в майбутньому;

9) неадекватне фінансування навчальних закладів, обмежені повноваження навчальних закладів з розпорядження ресурсами, відсутність контролю та прозорості бюджетів.

10) та інше.

Висновки та пропозиції.

Стратегічний напрямок реформи ринку освітніх послуг – це орієнтація на створення у

сфері освітніх послуг відкритого конкурентного середовища, що функціонує відповідно до міжнародних стандартів, гармонізує інтереси покупців освітніх послуг (батьки, здобувачі освіти, держава, бізнес) та їх виробників (державна, приватний бізнес, громадські та релігійні організації). Метою освітньої реформи має стати створення інфраструктури та інститутів для здобуття знань, навичок та умінь протягом усього життя.

В близькому майбутньому, з урахуванням авторитету, морального статусу України в світі після перемоги над росією, стану світової економіки та багатьох інших факторів які будуть чинити вплив на розвиток країни, маємо запропонувати наступні заходи (рішення) щодо реформування системи освіти, а саме [1,с.607]:

- Забезпечення автономії закладів вищої освіти за рахунок таких заходів, як безкоштовна передача на баланс державних ЗВО всіх активів, майна та землі, перетворення їх на відкриті акціонерні товариства, надання ЗВО-ВАТ повноважень щодо розпорядження грошовими активами, права займатися комерційною діяльністю, самостійно визначати правила прийому до ЗВО, програми, режим відвідування занять, режим поєднання навчання та роботи, впровадження практики здачі дисциплін екстерном.

- Забезпечення автономії початковим та середнім школам: перетворення початкових та середніх шкіл на відкриті акціонерні товариства, які самостійно визначають режим роботи, взаємини з вчителем, обирають програми та підручники, систему оцінки знань, стосунки з батьками, спонсорами, тощо. Передача 100% акцій початкових та середніх шкіл на баланс місцевих органів влади. Створення механізму продажу до 50 % акцій приватним комерційним структурам та особам. Школи матимуть можливість займатися комерційною діяльністю. Передбачається можливість аутсорсингу освітніх послуг для приватних освітніх організацій, коли одна компанія може надавати освітні послуги в кількох початкових та середніх школах, створювати освітні мережі зі своїми стандартами, режимом та методикою навчання та іншими елементами, які дозволяють запатентувати цей підхід та поширювати його як франшизу.

- Розширення повноважень наглядової ради початкової та середньої школи: включення до її складу представників всіх акціонерів, батьків та, за можливістю, спонсорів. Наглядова рада пропонує акціонерам школи кандидатуру директора школи, директора з навчального процесу, заслуховує щорічний звіт про навчальну та комерційну діяльність, ставить питання про усунення керівництва школи у разі порушення ними умов договору. Наглядова рада затверджує штатний розпис, розміри винагороди вчителів та адміністраторів відповідно до певних кількісних та якісних критеріїв. Наглядова рада наділяє директора школи повноваженнями визначати особливі умови праці та винагороди для окремих вчителів залежно від їхнього внеску до освітнього процесу та залучення учнів. Держава не має права визначати для приватних освітніх установ розміри винагороди, планування, вибір підручників, методик викладання, форми контролю за роботою вчителів та параметри комерційної діяльності.

- Розширення повноважень Наглядових закладів вищої освіти, включення до їх складу представників всіх акціонерів та стейкхолдерів. Передбачається обов'язкове включення до його складу 20% студентів чи їхніх представників. Наглядова рада затверджує ректора та комерційного директора ЗВО, заслуховує їх щорічний звіт про стан освітнього процесу та фінанси. Наглядова рада затверджує навчальну програму ЗВО, режим перевірки знань під час вступу та навчання, вартість навчання, режим відвідування занять та складання іспитів, параметри взаємовідносин з викладачами (винагорода, навантаження, соціальні пакети) та інші важливі аспекти навчальної та комерційної діяльності освітніх закладів. Наглядова рада наділяє ректора повноваженнями визначати особливі умови праці та винагороди для окремих викладачів.

- Ліквідація Міністерства освіти, створення Агентства з ринку освітніх послуг, передача державного майна, яким розпоряджається від імені держави Міністерство освіти, до управління Агентства з приватизації та управління державним майном. Агентство діятиме як незалежний регулятор ринку освітніх послуг, основною функцією якого буде стежити за

рівними умовами господарювання економічних суб'єктів всіх форм власності. Агентство також визначає освітні стандарти для початкових, середніх та вищих шкіл. Вищі школи мають право вводити свої стандарти навчання.

- Агентство з ринку освітніх послуг розробляє та затверджує державні освітні стандарти для початкової, середньої та вищої школи. Вони повинні відповідати міжнародним стандартам, які є обов'язковими для учасників Болонського процесу. Приватні заклади вищої освіти можуть запроваджувати свої освітні стандарти. При цьому вони не отримують диплом державного зразка.

- Ліквідація Вищої акредитаційної комісії. Передача вченим радам ЗВО права присуджувати вчені ступені відповідно до норм на стандартів країн Європейського Союзу. Перенесення наукової діяльності на рівень університетів. Розподіл державних грантів на виконання наукових праць на конкурентній основі під конкретні проекти кафедр, робочих груп науковців та експертів, а також окремих науковців. Кожен науковий грант виділяється під виконання чітких кількісних та якісних показників. Держава виділятиме ресурси для підготовки кандидатів наук під індивідуальні гарантії авторитетних науковців, зайнятих на кафедрах ЗВО чи зайнятих в інших сферах діяльності.

- Введення освітніх ваучерів: перехід від фінансування шкіл до фінансування здобувачів освіти, реалізація принципу «гроші ідуть за здобувачем освіти». Батьки всіх дітей шкільного віку отримують ваучер на одну рівну для всіх суму. Цей ваучер можна використовувати у будь-якій освітній установі незалежно від форми власності. На отримані від банків ваучери школи отримують кошти з бюджету. Збереження державного фінансування початкової та середньої освіти супроводжуватиметься створенням відкритого конкурентного поля освітніх установ. Держава гарантує виділення грошей на ваучери всім дітям, незалежно від стану місцевого бюджету.

- Агентство з ринку освітніх послуг від імені органів державного управління розміщує замовлення на підготовку працівників для органів державного управління на конкурсній основі. Агентство укладає договір на підготовку фахівців із переможцями конкурсу та оплачує освітні послуги. Освітня установа, яка перемогла у конкурсі на надання державі освітніх послуг, бере на себе зобов'язання підготовки спеціаліста зі встановленим набором знань, навичок та умінь. Тривалість договору випускника ЗВО з державною установою, умови роботи, правила розірвання договору та компенсації зазначаються у договорі між освітньою установою та студентом. Дискримінація за формою власності під час підготовки фахівців органів державного управління заборонена. Агентство може розірвати договір з постачальником освітніх послуг, якщо результати перевірки знань показали, що рівень знань, навичок та умінь є неадекватний.

- Агентство з ринку освітніх послуг проводить серед освітніх установ конкурс на надання освітніх послуг у певній місцевості. Освітні комерційні структури, колективи вчителів, виконками можуть брати участь у конкурсах. Агентство визначає вимоги до учасників освітнього ринку, в тому числі щодо технічного оснащення приміщень, кадрового складу вчителів, забезпечення безпеки та здоров'я учнів та інші параметри. Конкурси проводяться у відкритому режимі. Після проведення конкурсу Агентство укладає з Наглядними Радами шкіл договір на надання освітніх послуг. Мінімальний термін договору – п'ять років.

- Розширення практики виділення кредитів на отримання освіти. Заклади вищої освіти можуть діяти в якості поручителів при видачі студентам кредитів на здобуття освіти. Вони можуть встановлювати різні стипендії на навчання. Держава визначає розмір стипендії на підготовку фахівців у договорі з кожним конкретним ЗВО.

- Встановлення державних стипендій для навчання студентів за кордоном. У цьому випадку стипендії виділяються згідно із заздалегідь відомими, чітко сформульованими критеріями на відкритому конкурсі. Призери національних олімпіад з предметів отримують стипендію від держави на навчання в одному з найкращих ЗВО світу, у разі виконання ними його вимог щодо вступу. У разі якщо заклад вищої освіти входить до 500 найкращих

університетів світу згідно з тестами оцінки якості освітніх послуг, що проводяться, держава встановлює йому преміальний бонус у розмірі 5 млн. доларів на рік.

- Ухвалення плану приватизації закладів вищої освіти. Протягом шести років після війни буде здійснено приватизацію всіх закладів вищої освіти. Держава може залишитись акціонером окремих закладів вищої освіти, перелік яких визначає уряд. При цьому вона не може володіти понад 25% акцій цієї комерційної організації.

- Держава за рахунок своїх коштів забезпечує безкоштовний доступ всіх освітніх установ до широкосмугового Інтернету.

- Розширення практики домашньої освіти. Дозвіл на одержання коштів на освітній ваучер на цілі домашньої освіти. Надання домашнім господарствам, які забезпечують отримання початкової та середньої освіти вдома, права надавати освітні послуги іншим родинам. У цьому випадку вони можуть претендувати на одержання бюджетних коштів за навчальними ваучерами.

References:

1. Ярослав Романчук. Новий Захід. Українська мрія. – Х.: Вид-во «Літера Нова», 2023 – 672 с.
2. Чого чекати освіти в майбутньому – 4 можливі сценарії. URL: <https://nus.org.ua/articles/chogo-chekaty-osviti-v-majbutnomu-4-mozhlyvi-stsenariyi/>
3. 12 інноваційних технологій в освіті: що українцям можна запозичити просто зараз. URL: <https://osvitoria.media/experience/12-innovatsijnyh-tehnologiyi-v-osviti-shho-ukrayintsyam-mozhna-zapozychyty-prosto-zaraz/>
4. Дистанційна освіта майбутнього: тенденції та інновації. URL: <https://derevo-kazok.org/distancijna-osvita-majbutnogo-tendenciyi-ta-innovaciyi.html>